

d) Sit ergo finalis thesis, seu potius synthesis hucusque dictorum. Antiquitas hominis seu hujus præsentia in terra transcendit proculdubio numerum annorum, qui, juxta chronologiam veterum theologorum ac interpretum Scripturæ, elapsi fuerant ex quo homo creatus fuit per Deum: quænam autem et quanta sit differentia inter antiquitatem realem hominis et antiquitatem, quæ ex veteri chronologia biblica exurgit, ignotum est pro statu præsentis scientiæ¹, quidquid sit aut suspicemur de tempore futuro.

CAPUT CUARTUM

DE RATIONALI ANIMA QUOAD UNIONEM ET SEPARATIONEM A CORPORE

Ex his, quæ hucusque disseruimus, satis liquet, quidnam rationali animæ conveniat, tum in seipsa, tum in statu unionis cum corpore. Ad plenioram tamen rei scientiam subiciemus specialia quædam circa animam in se et prout corpori conjunctam; deinde disseremus de anima a corpore separata.

¹ Bene ad rem laudatus Lapparent: «Rien n'indique à quels intervalles les crues se sont succédées, et d'ailleurs les dépôts d'alluvion sont partout interrompus par des phases d'emersion, dont aucun signe ne révèle la durée. La science n'en est pas encore à ce point d'avoir conquis un *chronomètre* qui lui permette de mesurer le temps écoulé, même dans la période qui a immédiatement précédé la nôtre. Il est sage de n'attendre cette conquête que de l'avenir, et, pour nous, il nous suffit d'avoir établi à quel point sont dépourvus de base rigoureuse tous ces calculs qui distribuent généreusement les centaines et les milliers de siècles entre les diverses phases de l'époque quaternaire».

ARTICULUS PRIMUS

Specialia quæsitæ de anima breviter expenduntur.

Quæres 1.º Quomodo definienda sit rationalis anima?

Resp. Anima rationalis definiiri potest: *substantia incompleta, simplex et pure spiritualis, quæ ad informandum substantialiter corpus hominis destinatur.*

Patescit definitio ex his, quæ in hac secunda psychologiæ parte disputata manent. Dicitur *substantia incompleta*, quia ex se sola perfecte non constituitur, nisi quatenus corpori unita; tum quia corpore indiget ad exerendas et explicandas operationes omnes, quarum principium esse potest. Dicitur *simplex*, ad excludendam compositionem partium et cujusque extensionis. Additur *pure spiritualis*, quia non solum compositionem partium, sed omnem materialitatem a se excludit, utpote corporea omnia transcendens, atque simul intellectu et voluntate libera prædita. Dicitur, *quæ destinatur ad informandum corpus hominis*, quia ex sua ipsa natura ordinatur ad communicandum esse *humanum* corpori et ad perficiendum hominem, tamquam pars essentialis et constitutiva ejus. Additur vero *substantialiter*, ut significetur, præfatam informationem perfici, quatenus anima est vera forma substantialis corporis humani, ac proinde ejus unionem cum corpore esse substantialem et non mere accidentalem¹, sicu-

¹ Ex dictis colliges, rejiciendam esse tamquam diminutam et inexactam definitionem, quam Lugdunensis philosophia cum cæteris cartesianis tradunt de anima, quæ est apud illos: *substantia rationalis seu cogitationis particeps regendo corpori accommodata*. In qua definitione nec distinctio animæ ab omni materia etiam simplici exprimitur, nec ejus subsistentia incompleta, quæ ipsi necessario inest, nec natura ejus unionis cum corpore: quinimmo, si vera loqui quis voluerit, fatebitur, hanc definitionem angelis convenire; namque angelus et est substantia cogitationis particeps et accommodata regendo corpori, quandoquidem vim

ti præ se fert platoniorum, tam veterum, quam recentiorum theoria.

Quæres 2.º Utrum actualis cogitatio sit ipsa essentia animæ?

Resp. negative. Prob. 1.º quia operatio actualis realiter differt ab ipsa substantia animæ, cum sit modus accidentalis, qui ipsi adesse vel abesse potest. Sic, dum nunc efformo *ratiocinationem* vel *volo* deambulare, mens mea habet actus reales, quos antea non habebat. Ergo anima, eadem perseverans quoad essentiam, mutatur accidentaliter ratione actuum vel effectuum, qui in ea de novo esse incipiunt vel desinunt. Ergo hujusmodi actus, quos Cartesius sub nomine cogitationis comprehendit, nequeunt essentiam animæ constituere, nisi dicamus, essentiam rei posse esse vel non esse in re, cujus supponitur essentia.

2.º Quia, cum cogitatio, præsertim ad Cartesii sensum, e genere illarum operationum sit, quæ intimo sensui subjiciuntur, gratuito et fecte eam existere affirmatur, si id conscientia minime testetur. Ast vero animam essentialiter vel semper actu cogitare, conscientia non solum non testatur, sed potius oppositum ostendit, prouti videre fas est in fœtu utero materno adhuc incluso, et in his, qui profundissimo somno indulgent. Sententia ergo Cartesii reponentis animæ essentiam in actuali cogitatione tamquam absurda haberi debet; tamquam vero erronea et experientiæ adversans opinio eorum, qui animam perenniter cogitare autumant.

habet corpus per motum localem regendi. Alter e cartesianorum grege philosophus hominem definit *intelligentiam organis utentem*; quæ Bonald definitio, quamvis a recentioribus quamplurimis cum plausu et fere prodigii instar excepta, non diminuta solum et incompleta, ut præcedens, sed penitus falsa et inexacta haberi debet, quatenus in ea aperte innuitur, corpus nihil esse aliud quam instrumentum, quo anima ad operandum utitur ea pene ratione, qua artifex martello utitur, ac proinde vere et proprie non esse partem essentialem et constitutivam hominis.

Quæres 3.º Unde oriatur hominem inæqualitas quoad vires præsertim intellectivæ partis?

Resp. Duplici ratione potest explicari inæqualitas, quæ inter homines viget, quoad agendi vires seu facultates, præsertim ex parte intellectus et voluntatis. Quarum prima est, ut inæqualitas ista ex parte facultatum ex inæqualitate animæ originem ducat⁴; sicut enim videmus in aliis rerum speciebus, ex. gr., in arbore malo, in specie canis vel in aliqua ejusdem varietate, unum individuum perfectius esse alio intra eandem speciem, nec etiam repugnare videtur, hujus hominis animam ab anima illius discriminari differentia aliqua, non essentiali aut specifica, sed accidentali et quasi numerica.

Altera hypothesis ea est, qua statuitur, præfatam inæqualitatem ex inæqualitate complexionis et organorum facultatibus inservientium originem ducere, ita ut eatenus hic homo ab illo discriminetur quoad intelligentiam, quatenus perfectiora habet organa sensibilitatis, præsertim internæ, quæ intellectui ministrat, et quæ cum ipso simul operatur.

Quæres 4.º Unde originem ducant monstruosi fœtus humani, et illæ notæ (manchas), quæ aliquando in hominis pelle exaratae pro variis anni tempestatibus varias subeunt mutationes?

Resp. Paré, Mallebranche, Burdace cum aliis existimant, hujusmodi effectus ex vi imaginationis originem ducere, nitunturque maxime, ut id tueantur, multiplicibus observationibus et exemplis, quæ opinioni huic favere videntur; idque non solum circa notas illas exteriores, in quas valde probabiliter imaginatio influit, sed etiam quoad monstruosos ipsos fœtus, quorum aliquando nulla alia sufficiens ratio reddi potest præter vehementissimam imaginationis impressionem;

⁴ In hanc sententiam descendere videtur Leibnitz, dum scribit: «Il y a une différence individuelle originaire entre les âmes, comme l'harmonie préétablie le montre». *Essais de Theod.*, p. 1.ª, núm. 105.

ut in muliere illa, quæ cum gravida interfuisset spectaculo crurifragii, filium postea peperit cruribus, brachiis renibusque fractis, et quidem exactissime iisdem in partibus et locis, quibus in damnato homine iudicum sententia executioni mandata fuerat.

At vero alii, quos inter eminent Haller et Buffon, inficiantur, huiusmodi effectus ex imaginationis vi originem ducere, eosque unice repetunt ex accidentali mutatione legum naturæ propter ocurrentia impedimenta vel causarum pugnam. Nulla namque existit relatio, saltem directa, ajunt illi, inter nerveum systema matris et fœtus, ex qua solum exurgere ac communicari posset influxus ille imaginationis ad fœtum. Notant præterea, quod si vehemens imaginationis commotio hujuscemodi produceret effectus, hi profecto frequentius in infantibus apparerent, cum vix ulla sit mulier, quæ, dum gravida existit, aliquam imaginationem vehementiorem non experiatur. Fortasse huiusmodi effectus, tum ex imaginatione, tum etiam ex perturbatione accidentali legum naturæ simul originem ducunt. Sed res tanti non est, ut in ea diutius immoremur.

ARTICULUS SECUNDUS

De rationali anima prout a corpore separata.

Circa statum et conditiones existendi animæ rationalis post separationem a corpore altum silentium apud recentiores, qui a christiana philosophia defecerunt. Immo vero apud eos ipsos, qui philosophiam catholicam profitentur, vix quidpiam solidi reperiri licebit. Nos autem, quoniam existimamus, huiusmodi vestigationem non parum lucis affundere christianæ psychologiæ, quam illustrat, obfirmat, ac veluti complet et perficit, de statu et conditionibus essendi et operandi animæ separatæ per summa capita disseremus. Itaque,

1.º Rationalis anima, utpote in confinio mundi corporei et spiritualis constituta, de utroque quodammodo participat:

nam ex una parte habet rationem formæ substantialis corporis humani, ex alia vero habet rationem substantiæ spiritualis seu intelligentiæ subsistentis; unde hac ex parte assimilatur angelis, cum quibus quamdam affinitatem sibi vendicat.

2.º Nihil igitur mirum, si quædam prædicata et attributa animæ convenient ex utroque capite. Sic, ex. c., ex primo capite ipsi competit habere ordinem essentialem et inclinationem naturalem ad corpus, cum quo hominem seu naturam humanam constituit; quippe omnis pars essentialis essentialem ordinem dicit et inclinationem naturalem involvit ad essentialiam, cuius est pars. Ex altero capite eidem competit posse esse et operari sine corpore; imo vero perfectius aliqua ratione seu *secundum quid*, ut ajebant Scholastici, esse et operari, quatenus esse et operari sine corpore, si *simpliciter* seu secundum se spectetur, perfectius ac nobiliter existit, quam esse et operari dependenter a corpore.

3.º Quamvis rationali animæ non repugnet, sed potius naturaliter competat status separationis a corpore, si spectetur præcise qua substantia intellectualis angelis affinis, id tamen nihil obstat, quominus status conjunctionis cum corpore sit ei magis naturalis, quia omnis pars est propter totum; anima autem rationalis, utpote forma substantialis hominis, est propter hominem tamquam pars essentialis ipsius. Ergo, cum status simpliciter vel absolute naturalis cujuslibet partis essentialis sit esse in tota essentia vel natura, cuius est pars, status separationis a corpore non est simpliciter naturalis animæ hominis, sed imperfecte solum naturalis, vel potius, ut habet D. Thomas, *præter rationem* suæ naturæ, hoc est, præternaturalis. Ad rem Cajetanus¹: « anima intellectiva, quia est suprema forma in materia existentium, secundum sui supremum participat aliquid de natura substantiarum separatarum, et secundum seipsam absolute aliquid aliud sibi vendicat. Secundum enim propriam naturam,

¹ *Comm. in Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 89, art. 1.º

ut sic, vendicat sibi esse in corpore, et intelligere per conversionem ad phantasmata, quoniam est essentialiter pars; secundum vero quod participat substantias separatas (quatenus similitudinem et affinitatem obtinet cum angelis, qui apud Scholasticos *substantiæ separatae* ut plurimum appellabatur), habet quod sit etiam extra corpus, ut illæ sunt, et intelligat per conversionem ad intelligibilia simpliciter, ut illæ intelligunt: et sic ille modus est simpliciter naturalis animæ, hic vero præternaturalis ».

4.º «Cum nihil operetur nisi in quantum est actu, inquit D. Thomas ¹, modus operandi uniuscujusque rei sequitur modum essendi ipsius. Animæ igitur secundum illum modum essendi, quo corpori est unita, competit modus intelligendi per conversionem ad phantasmata (species seu representationes sensibiles) corporum. Cum autem fuerit a corpore separata, competit ei modus intelligendi per conversionem ad ea, quæ sunt intelligibilia simpliciter, sicut et aliis substantiis separatis». Nimirum, apud D. Thomam :

a) Anima, dum est unita corpori, intelligit per conversionem ad objecta inferiora seu corporea, quæ per sensus menti offeruntur: namque, ut ipse ait ², «anima humana corpori unita aspectum habet ex unione corporis ad inferiora directum»; dum vero a corpore est separata, intelligit per conversionem ad superiora, hoc est, ad res spirituales et per seipsas intelligibiles.

b) Objectum intellectus pro statu unionis habet solum intelligibilitatem potentialem et mediatam, cum objectum, quod phantasmate seu sensibili representatione exhibetur, intelligi actu nequeat, nisi ope intellectus agentis singularitate exuatur, et ad ordinem universalem et actu intelligibilem eleuetur; objectum vero intellectus pro statu separationis sibi vendicat intelligibilitatem, vel actualem, vel immediatam, quippe illud continetur vel ideis a Deo infusis aut

¹ 1.^a p., q. 79, art. 1.º

² QQ. Disp. De Ani., q. unic., art. 17.

etiam in antecessum acquisitis, sed quarum usus a sensibus jam non dependet, vel rebus immediate intelligibilibus, ut ipsa anima, angeli et Deus.

c) Anima pro statu unionis propriam essentiam non intuetur, sed tantummodo proprios actus, quorum ope, sicut et ope rationis, in cognitionem propriæ essentiæ devenit; angelos vero et Deum ope remotionis, analogiæ et collationis cum seipsa et rebus naturalibus cognoscit: ast vero in statu separationis «seipsam cognoscit, inquit D. Thomas, directe suam essentiam intuendo, et non a posteriori, sicut nunc accidit»; alias vero substantias separatas cognoscit per quamdam intuitionem veluti analogicam et imperfectam: sicut enim «una aliarum substantiarum separatarum cognoscit aliam intuendo essentiam suam, in quantum in ea est aliqua similitudo alterius substantiæ cognoscendæ... ita etiam anima separata, intuendo directe essentiam suam, cognoscet substantias separatas, non tamen ita perfecte... sicut ipsæ cognoscunt se invicem, eo quod anima est infima inter eas, et infimo modo recipit intelligibilis luminis emanationem ».

d) Alia objecta vel res naturales cognoscit anima separata per species infusas similes speciebus vel ideis, quibus utuntur angeli: sed, quia hujusmodi ideæ, utpote universaliore, relationem seu proportionem non habent cum lumine intellectus humani, qui in ordine intellectuum est infimus, anima separata per hasce ideas non nisi cognitionem confusam et imperfectam obtinet. Enimvero, ut scite ¹ habet D. Thomas, «non est sibi (animæ separatae) tanta efficacia virtutis intellectivæ, ut per hujusmodi genus specierum intelligibilium possit perfectam cognitionem consequi intelligendo specialiter et determinate unumquodque, sed in quadam universalitate et confusione, sicut cognoscuntur res in principiis universalibus».

e) Itaque modus cognoscendi animæ separatae, secundum se spectatus, est nobilior et perfectior quam modus cogno-

¹ QQ. Disp. De An., art. 18.

scendi animæ corpori conjunctæ; attamen respectu animæ humanæ, cujus virtus intellectualis est infima et minor virtute intellectuali angeli et Dei, præfatus modus intelligendi est imperfectior, quatenus humanus intellectus ope ipsius cognitionem generalem et confusam rerum solummodo obtinere potest.

f) Ex quo ulterius colligere licet, quod modus ille intelligendi per conversionem ad superiora et intelligibilia actu, qui competit animæ separatæ, jure dici potest *præternaturalis*, sicut et status separationis a corpore, cui respondet. Contra vero modus intelligendi per conversionem ad phantasmata et inferiora, hoc est, per abstractionem idearum, quibus singulatim, determinate ac distincte unaquæque res repræsentatur et intelligitur, est animæ propriæ naturalis, utpote respondens viribus intellectui humano propriis, ac cognitionem distinctam objectorum idoneus suppeditare.

Cæterum hæc omnia accipere oportet quoad cognitionem animæ separatæ ex hypothesi status naturæ puræ, seu potius de cognitione, quæ eidem competit ex vi et ordine naturæ. «De cognitione autem, concludam cum ipso D. Thoma, quam habent animæ sanctorum per gratiam, alia ratio est; nam secundum illam angelis adæquantur, prout vident omnia in Verbo».

SCHOLIUM GENERALE IN UNIVERSAM PSYCHOLOGIAM

Ex his, quæ in toto hocce libro disputavimus, facile colligitur, nos in psychologia tradenda methodum analytico-syntheticam secutos fuisse. Est autem analytico-synthetica methodus ea, quæ observatione phænomenorum ac ratione pura simul inniitur; nempe, quæ facultates animæ, ex ipsarum actibus seu manifestationibus agnoscit, enumerat, dijudicat; per actus et facultates ad dignoscendam naturam animæ assurgit, simul tamen ex natura animæ ad ipsius facultates, actus et objecta rediens, super ea veluti sese replicans, eaque omnia cum anima, a qua progrediuntur, confe-

rens et ad accuratius examen revocans, ipsius animæ cum suis facultatibus plenior ac magis scientificam notitiam menti acquirit. Unde ex synthesis et analysi, ex observatione et ratione pura simul constat hæc psychologica methodus, qua usi simus, quæque cæteris proculdubio præstat, prout ratio et experientia ipsa nos edocent. Ast enim vero, qui historiam psychologiæ vel e limine salutaverit, non ignoravit profecto, eos, qui in psychologia ex methodo pure rationali et *a priori* philosophati sunt, gratuitas et hypotheticas rationis conceptiones loco veræ et realis psychologiæ nobis obtulisse, ut videre licet in Plotino et neo-platoniciis, in Fichte, Hegel cum reliquis transcendentalibus, qui animæ humanæ hujusque facultatum scientiam ex proprio ingenio et ratione pura eruere aggressi sunt, experientiam et observationem omnem transcendentes, vel potius contemnentes. Alii e converso, qui universam psychologiam ex observatione phænomenorum fere unice elicere pertentaverunt, enumerationem imperfectam facultatum animæ pro scientifica psychologia protulerunt. Hæc porro methodus, quæ empirica et *a posteriori* nuncupatur, est ipsamet, quam Baco, Locke, Condillac, Reid cum schola scotica, Royer-Collard, Jouffroy, Cousin, et docuerunt et psychologiæ applicarunt. Inter quos eminent sane Reid, qui huic methodo pressius adhæsit, eamque in suis operibus perfectius reliquis applicavit et evoluit; unde et methodus reidiana quandoque dicitur. Jam vero nemo est, qui nesciat, scoticam seu reidianam psychologiam et periculissimam et valde imperfectam esse: periculis scatet, quia ex ejus principiis nihil certi nobis licet pronuntiare circa naturam animæ ejusque spiritualitatem et immortalitatem; est valde imperfecta et incompleta, non solum quia naturam ipsam animæ, quæ præcipua est psychologiæ pars, vix aut ne vix quidem attingit, sed etiam quia quoad ipsas facultates nihil aliud facit quam eas, prout in homine esse produnt, enumerare, recensere atque ad species quasdam revocare, quia ipsarum nec principium et originem, nec propriam essentiam, nec terminum et objecta scientificæ investigationi